

УДК 316.74

ІНТЕГРАЦІЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ЕТНОМОВНІ АСПЕКТИ

Р. Д. Куртсеітов

*Кримський інженерно-педагогічний університет,
95035 м. Сімферополь, вул. м. Жукова, 27, кв.52, Україна,
kurtseitov@mail.ru*

У статті розглянуто соціокультурні й етномовні аспекти інтеграції кримськотатарського народу в українське суспільство; особливості реінтеграції в кримське співтовариство; вплив наслідків тривалого перебування в місцях депортації на мовну ідентичність; функціонування кримськотатарської мови в системі освіти Автономної Республіки Крим; шляхи вирішення існуючих проблем.

Ключові слова: депортація, інтеграція, реінтеграція, кримськотатарська мова, система освіти, функціонування мови, етнічна ідентичність.

Значні за своїми масштабами міграційні процеси на пострадянському просторі спричинені головно соціально-економічними та політичними причинами. До основних причин можна віднести і бажання депортованих тоталітарним радянським режимом під час Другої світової війни народів та етнічних груп повернутися до місць історичного проживання, зберегти свою етнічну ідентичність, створити для себе безпечні умови проживання [1].

Масове повернення до Криму кримських татар та представників етнічних груп (вірмен, болгар, греків і німців) породило проблему їхньої інтеграції в українське суспільство. Одним із суттєвих чинників, що впливають на цей процес, стало задоволення культурних, освітніх та мовних потреб репатріантів.

Соціально-економічні, освітні, мовні, демографічні проблеми репатріантів стали предметом вивчення різних наукових закладів й окремих дослідників.

А. М. Емірова розробляє проблеми функціонування й використання кримськотатарської мови в різних сферах [2]. І. М. Прибиткова (Інститут соціології НАН України) досліджувала проблему впливу інституту громадянства на процеси повернення й облаштуваності раніше депортованих народів й осіб у Криму [3]. О. А. Габрієлян, С. О. Єфімов, В. П. Петров досліджували проблему повернення й облаштуваності репатріантів [4]. С. М. Червонна значну частину своїх праць присвятила історії розвитку і збереження кримськотатарської культури [5]. Наукові співробітники Державного інституту проблем сім'ї й молоді досліджували проблеми кримськотатарської молоді і, в тому числі, питання освіти [6]. Національний інститут стратегічних досліджень займався питаннями інтеграції кримських татар в українське суспільство [7].

На сьогодні є беззаперечні досягнення у цій сфері, водночас є складні невирішені проблеми в етномовній галузі, від своєчасного наукового осмислення і вирішення яких багато в чому залежатиме успішна реінтеграція кримських татар в кримський соціум який є частиною українського суспільства, соціальна стабільність і гармонійний розвиток міжетнічних відносин у Криму.

Дослідження проблем, пов'язаних з функціонуванням мов у різних сферах АР Крим і в тому числі у сфері освіти, має окрім наукової актуальності, велику практичну значущість, вимагає коректного і зваженого підходу до неї.

Мета статті – проаналізувати соціокультурні та етномовні аспекти реінтеграції кримських татар у кримське суспільство як частини українського соціуму, роль і місце найважливішого із соціальних інститутів – освіти в цьому процесі, ступінь задоволення потреб на вивчення та навчання рідною мовою в системі освіти Автономної Республіки Крим.

Для розуміння змісту сучасних інтеграційних процесів необхідно знати їх передісторію, як тоталітарний режим намагався вирішити “кримськотатарську проблему” весь післявоєнний період, його безуспішні дії з “вкорінення” –асимілювання народу в місцях заслання.

Одним із завдань статті є вироблення рекомендацій для вирішення наявних у цій сфері проблем.

Серед міграційних потоків особливе місце займає процес репатріації репресованих народів-етносів, тотально висланих у роки Другої світової війни з територій історичного проживання (усього 14 народів і етнічних груп) і яких тривалий час утримували в місцях заслання. Частину репресованих народів (балкарці, карачаївці, калмики, інгуші, чеченці) після ХХ з'їзду КПРС, що вперше засудив злочини тоталітарного режиму, було повернено й частково реабілітовано; були відновлені їхні національно-територіальні автономії. Щодо кримських татар, німців Поволжя, турків-месхетинців, етнічних груп вірмен, болгар, греків та інших – був скасований режим спецпоселень, але зберігалася система негласних обмежень. Були вжиті окремі незначні заходи щодо задоволення культурних запитів (видання газет, художньої літератури тощо), загалом система заходів з обмеження особистих і колективних прав, насильницького утримання в місцях спецпоселень зберігалася аж до розпаду СРСР.

Варварські методи, які застосовувалися при здійсненні депортації, призвели до масової загибелі дітей, жінок, людей похилого віку, що склали абсолютну більшість у соціально-демографічній структурі депортованих (за перші два роки перебування у місцях заслання померло 46,2% кримських татар). Були ліквідовані національні автономії, система освіти на рідних мовах, установи культури, організовано зібрані і спалені книжкові фонди бібліотек та приватних зібрань, уся наукова, навчальна, художня та інша література на мовах репресованих народів. Змінено назви населених пунктів (у Криму близько 1200), розорані багатомітрові кладовища (у Криму понад 1500). Конфісковано все рухоме й нерухоме майно депортованих громадян.

Депортація порушила національну цілісність, компактність проживання в природно-історичних умовах, створила високий ступінь дисперсності розселення, змінила етнокультурне оточення, звичне середовище проживання і позбавила основних

національно-культурних інститутів. Два-три покоління етносу народилися і виростили в місцях заслання, не мали можливості вивчати рідну мову й отримувати нею освіту. Соціокультурна спадкоємність поколінь значною мірою була порушена й обмежувалася лише сім'єю і національною громадою за місцем проживання. Держава створила жорстку систему обмеження прав і свобод за етнічною ознакою, 48 антиконституційних законодавчих та нормативних актів СРСР і союзних республік обмежували права репресованого кримськотатарського народу та етнічних груп, депортованих з Криму. Укази Президії Верховної Ради СРСР, прийняті в різний час, у концентрованому вигляді відбивають політику тоталітарної держави відносно низки репресованих народів і зокрема кримськотатарського. В Указі від 26 листопада 1948 року йшлося про таке: "... встановити, що переселення у віддалені райони Радянського Союзу зазначених вище осіб (чеченців, карачаївців, інгушів, балкарців, калмиків, німців, кримських татар та інших) проведено навечно, без права повернення їх до колишніх місць проживання", "за самовільний виїзд, втечу з місць спецпоселень ... за цей злочин 20 років каторжних робіт". Через вісім років Указ від 28 квітня 1956 року скасував режим спецпоселень, але другий пункт його визначав "... вони не мають права повертатися в місця, звідки були виселені". Вищий законодавчий орган радянської України позбавляв кримськотатарський народ етнічної батьківщини, матеріальної і духовної культури, можливості повноцінного розвитку. Наступний Указ від 5 вересня 1967 року знімав необґрунтовані звинувачення з народу, проте скасовував етнонім "кримські татари", і вводив нове поняття - "татари, які раніше проживали в Криму" або просто "татари", поширюючи на нього етнонім іншого тюркського етносу – татар Поволжя.

Зміна етноніма проводилася з далекосяжними цілями. Кримських татар і кримськотатарську мову було виключено з реєстру народів і мов СРСР. Аж до самої "перебудови" і "гласності" протягом десятиліть на всій території СРСР у періодичних виданнях, радіо і телебаченні кримські татари і, пов'язана з ними тематика, перебували під суворою заборонаю і наглядом різних каральних органів. В Узбецькій РСР, де тільки з 1957 року стала видаватися художня література і республіканська газета кримськотатарською мовою (без зазначення мови видання), у вихідних даних книг та інших друкованих видань довгі роки мова видання вказувалася як татарська, що не відповідало дійсності. Така ж ситуація була на філологічному факультеті в Ташкентському педагогічному інституті, де після Указу Президії Верховної Ради СРСР 1967 року в 1968 році була відкрита спеціальність для підготовки вчителів з кримськотатарської мови та літератури. В офіційних документах і в дипломах випускників вказувалася спеціальність "татарська мова та література", що також не відповідало дійсності, тому що татарська мова належить до іншої підгрупи тюркських мов, а випускники не мали відповідну кваліфікацію і право викладати цю мову. За весь період перебування в місцях депортації було видано всього два шкільних підручники з кримськотатарської мови для початкових класів і один з літератури.

Каральна система виключно за етнічною ознакою вживала жорсткі репресивні заходи відносно кожного кримського татарина, який насмілювався повернутися на історичну батьківщину. У 60–80 роки ХХ століття сотні людей були засуджені місцевими судами й притягнуті до різних адміністративних покарань у Кримській області

за порушення паспортного режиму, тисячі повторно виселені за її межі. У Херсонській та Запорізькій областях Української РСР і Краснодарського краю РРФСР з'явилися селища компактного проживання кримських татар.

З метою придушення національного руху кримськотатарського народу за повернення на історичну Батьківщину та відновлення зневажених прав, а також утримання німецького населення депортованого в Казахську РСР від еміграції у ФРН радянське керівництво пішло на масштабний етнічний експеримент. Замість ліквідованих після депортації кримськотатарського народу – Кримської АРСР і німців – АРСР німців Поволжя, на засіданні Політбюро ЦК КПРС від 13 травня 1979 приймає рішення про створення автономних національно-державних утворень у місцях заслання. Зокрема автономної області для німців в Казахській РСР і автономного повіту для кримських татар в Узбецькій РСР [8].

Реалізація цього “етнічного проекту” з перших днів зіткнулася з серйозними труднощами. Казахське населення виступило з різким неприйняттям такого рішення, німецьке населення не тільки виявило повну байдужість до цього “проекту”, а й, навпаки, відповіло на це посиленням еміграції з країни. Прийняте рішення щодо німецької автономії були змушені скасувати на початковій стадії реалізації.

Експеримент з кримськотатарським народом був тривалишим за часом, цілеспрямованим і жорстким у виконанні. Для “кримськотатарської автономії” в Узбецькій РСР виділили два пустельних райони в Кашкадар’їнській області – Мубарекський і Бахорістанський. Використовуючи важелі партійного тиску, всю номенклатуру керівництва двох районів та міста Мубарек призначили з комуністів кримських татар, розгорнули будівництво радгоспів, стали видавати районні газети кримськотатарською мовою. Однією з основних цілей ініціаторів цього проекту було збільшення дисперсності розселення кримських татар і створення умов для їхньої етнічної асиміляції.

Дії влади викликали рішучий бойкот і протести з боку кримських татар, почалися голодування студентів-випускників ВНЗів – кримських татар, яких, всупереч їхній волі, намагалися скерувати в цю “автономію”. Бойкот і опір проти нав’язуваної “автономії” призвели до того, що черговий радянський етнічний експеримент повністю провалився. Синхронно з початком реалізації “Мубарекської автономії” керівництво Кримської області при загальній координації дій з Києва та Москви із застосуванням найжорсткіших адміністративних, судових та силових заходів у 1979 році зуміло блокувати самовільне повернення кримських татар на Батьківщину і повторно виселити за межі області всі не прописані кримськотатарські родини [9].

Проїшли роки активної боротьби за повернення на історичну Батьківщину і відновлення прав. Тільки після прийняття 14 листопада 1989 року Декларації Верховної Ради СРСР “Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, що піддалися насильницькому переселенню, і забезпечення їх прав” стало можливим масове повернення кримських татар на історичну Батьківщину і реінтеграція в кримське та інтеграція в українське суспільства [10].

Незважаючи на шалений тиск тоталітарної системи, кримської влади і шовіністичних організацій, самостійне повернення, що почалося у 60-х роках, на початку 90-х років минулого століття набуло масового характеру, це дало змогу близько 300

тисячам кримських татар повернутися на історичну батьківщину, більше 100 тисяч все ще залишаються у місцях заслання.

Реінтеграція в кримське суспільство та інтеграція в українське суспільство виявилася досить складною, при тому, що не існувало мовного бар'єру, всі кримські татари володіють російською мовою, яка домінує в Криму. Репатріанти жили в одній країні, що й місцеве населення, освітні та професійні стандарти були єдині на всій території СРСР. Ціннісно-нормативні установки формувалися в умовах домінуючої радянської ідеології. Репатріанти не вимагали повернення незаконно забраного в них житла. У складних соціально-економічних і політичних умовах проявилася найвища творча сила народу, більше 90% власними силами стали будувати собі житло, облаштовувати побут, починати інтегруватися в уже існуючі та створювати нові освітні, наукові, професійні структури.

Завдяки настановам у родинах, що тільки освіта та висока професійна кваліфікація дозволять на рівних конкурувати з місцевим населенням і посісти гідне місце у суспільстві, освітній рівень кримських татар став швидко рости. За даними Всесоюзного перепису населення 1989 року, коли вперше за післявоєнні роки їх внесли до реєстру народів СРСР і відновили етнонім "Кримські татари" [11], опинилися на третьому місці в СРСР за кількістю осіб з вищою освітою на тисячу осіб.

У 80-ті роки минулого століття в Узбецькій РСР представники народу очолювали міністерства будівництва, легкої промисловості, автомобільного транспорту, лісового господарства, великі промислові підприємства, наукові установи, радгоспи. За роки, проведені в місцях заслання, змінилася соціально-демографічна структура етносу, розселений після депортації народ у більшості своїй у сільській місцевості, в умовах спецпоселень був змушений виконувати здебільшого важку малокваліфіковану роботу. У наступні десятиліття завдяки наполегливій праці його становище змінилося, за даними останнього радянського перепису 1989 року він на 68,9% був міським.

Порівняно із післявоєнним облаштуванням масове повернення і облаштування на Батьківщині збіглося з розпадом СРСР, появою нових незалежних держав зі своїми кордонами, громадянством, митницями, зі зміною суспільного устрою, появою інституту приватної власності та системною кризою, яка охопила весь пострадянський простір, крахом радянської грошової системи і, як наслідок, знеціненням грошових внесків громадян. Починається важкий процес відродження кримськотатарської мови і системи освіти рідною мовою. В окремих школах Криму організується факультативне вивчення кримськотатарської мови з подальшим переходом до її вивчення як предмета. В Криму починають видаватися перші після півстолітньої перерви підручники та навчальні посібники для шкіл і ВНЗ кримськотатарською мовою.

У 1990 році з Ташкентського педагогічного інституту ім. Нізамі були переведені кафедра кримськотатарської мови і літератури та студенти відділення кримськотатарської мови і літератури в Сімферопольський державний університет. У 1993 році був відкритий Кримський державний інженерно-педагогічний університет для вирішення питань, пов'язаних із відродженням освіти кримськотатарського народу та етнічних груп, висланих за національною ознакою. Була відкрита кафедра кримськотатарської мови і літератури та проведений перший набір студентів за спеціальністю "Кримсько-

татарська мова і література”. До теперішнього часу захищено більше 20 дисертацій з кримськотатарського мовознавства та літературознавства, близько 40 осіб навчається в аспірантурі та докторантурі. Наукові дослідження охоплюють усі основні напрями мовознавства, видаються наукові монографії та журнали.

У 1993 році відкривається перша школа з кримськотатарською мовою навчання (нині їх 15). Цьому певною мірою сприяло закріплення в Конституції Криму 1992 року за кримськотатарською мовою статусу державної мови поряд із російською та українською мовами. Проте в розвитку цього положення Конституції Криму не були прийняті нормативні акти з метою практичної їх реалізації. У 1995 році була скасована Конституція АРК 1992 року. Існуюча в Україні на цей час законодавча і нормативна база, на основі якої здійснюється функціонування мов, вивчення та навчання ними відповідає міжнародним вимогам. Конституція України (ст. 10, 11, 53), Закон України “Про освіту” (ст. 3, 16, 50, 59, 60), Закон України “Про місцеве самоврядування” (ст. 32), Конституція Автономної Республіки Крим (ст. 10, 11, 12, 13), Закон України “Про мови в Україні”, Закон України “Про національні меншини України” та інші законодавчі акти гарантують громадянам України вивчення рідної мови і навчання на ній. “Європейська хартія регіональних мов або мов меншин” в Україні була остаточно ратифікована Верховною Радою України 15 травня 2003 року і набула чинності з 1-го січня 2006 року. Україна як держава взяла на себе зобов’язання щодо збереження та розвитку 13 мов, у тому числі і кримськотатарської. На відміну від решти 12 мов національних меншин-діаспор, кримські татари є корінним народом України і не мають свого державного утворення за її межами, яке могло б зберегти і розвивати кримськотатарську мову.

За даними перепису населення України 2001 року 93% кримських татар назвали рідною кримськотатарську мову, що свідчить, насамперед, про високий рівень національної самосвідомості, але не відображає рівень володіння ними рідною мовою. За даними наших досліджень серед кримських татар тільки 8,8% мономовні, двомовні – 39,4%, тримовні – 50,3%, 94,2% володіють російською мовою, 30,9% – узбецькою, українською – 15,6%, а також іншими мовами. Рівень володіння кримськотатарською мовою за суб’єктивною оцінкою респондентів виглядає так: 7,1% респондентів не розмовляє рідною мовою, розуміють і розмовляють на побутовому рівні – 72,5%, у більшості випадків з дуже обмеженим лексичним запасом, 16,5% володіють літературною мовою і тільки 5,8% можуть писати нею, головню це вчителі кримськотатарської мови, певна частина творчої інтелігенції, журналісти, деяка частина політичної еліти, частина молоді.

Тривала відсутність освіти рідною мовою, проживання в іноетнічному середовищі призвело до ослаблення комунікативної потужності мови, максимального звууження сфери її застосування: 72,7% респондентів застосовують мову в побутовій сфері, і тільки 15,8% в інших.

Ми виявили параметри функціонування кримськотатарської мови. Спілкуючись у родинях, використовують тільки кримськотатарську мову 9,8% і 28,1% використовують більше кримськотатарську, ніж російську мову, тоді як 21,1% розмовляють в родині повністю або зазвичай російською. Вирішення гострої мовної проблеми можливе тільки в межах відроджуваної системи освіти рідними мовами в Криму.

Станом на 2011 рік в АР Крим функціонує 469 дитячих дошкільних установ, серед яких з українською мовою навчання і виховання – 3 (усього 87 груп), з кримськотатарською мовою – 1 (23 групи). Існуюча мономовна система дитячих дошкільних установ є постійно діючим механізмом мовної асиміляції українських, кримськотатарських дітей і дітей національних меншин. Така система не враховує зміни в етнODEMOГРАФІЧНІЙ структурі населення і мовні потреби більше 45% населення.

У загальноосвітніх школах Автономної Республіки Крим навчається 34 405 кримськотатарських дітей, серед них тільки 8,5% – у школах з рідною мовою навчання. Абсолютна більшість (91,5%) навчається в школах з російською мовою навчання, серед них 7,8% – в класах з рідною мовою навчання в школах з двома–трьома мовами навчання, головню в початковій школі. У навчальних планах шкіл з російською мовою навчання не відводиться час на вивчення кримськотатарської мови і літератури, тільки за рахунок її варіативної частини включається мінімальна кількість годин, яких у 3–4 рази менше, ніж годин, відведених на вивчення державної та російської мови. Державна, російська та іноземна мови вивчаються обов'язково й лише рідна – за бажанням, яке часто не задовольняється через різні причини. У 2010–2011 навчальному році 7772 учнів (23%) з різних причин не вивчають рідну мову взагалі. Кількість тих хто не вивчають і вивчають кримськотатарську мову факультативно становить більше 30% усіх учнів кримських татар. Відповідно, третина чисельності дітей не мають навіть теоретичних шансів оволодіти рідною мовою в школі.

52,6% вивчають рідну мову і літературу як предмет, але так само не повною мірою задовольняють свої мовні потреби. У початковій школі рекомендується на вивчення рідної мови і читання всього 2 години на тиждень, фактично – 1 годину на тиждень. У класах 2 ступеня керівникам шкіл МОНМС АРК рекомендує виділяти 3 години на мову і літературу на тиждень, але в більшості шкіл ця вимога не витримується. У класах 3 ступеня (10–11 класи), у профільних гуманітарних класах виділяється до 3,5 години на тиждень, але в цих класах навчається лише частина учнів. Забезпеченість підручниками на кримськотатарській мові далека від потреб.

Чисельність учнів кримських татар складає 19,1% (майже кожен п'ятий), українців – приблизно 24,3% (майже кожен четвертий). Решта (56,6%) – росіяни та представники етнічних груп, які навчаються російською мовою. Загальноосвітні навчальні заклади з українською мовою навчання складають 1,2% (7 шкіл), з кримськотатарською мовою навчання – 2,5% (15 шкіл), школи з російською мовою навчання – 96,3% (578 шкіл).

Сучасна структура загальноосвітніх шкіл Автономної Республіки Крим також не відповідає поліетнічній структурі населення. У той же час в Україні є досвід вирішення мовних проблем. У Чернівецькій області 151 тисяч румунів мають 94 школи з румунською мовою навчання (27 400 учнів), у Закарпатській області 156, 6 тис. угорців мають 69 шкіл з угорською мовою навчання (20,2 тис. учнів).

Чисельність кримських татар у Криму майже дорівнює загальній чисельності румунів та угорців у Чернівецькій та Закарпатській областях. Проте кількість шкіл з кримськотатарською мовою навчання менша у 10 разів.

Проблема збереження і розвитку кримськотатарської мови в Автономній Респуб-

ліці Крим в останні роки не тільки не втратила своєї актуальності, а й, навпаки, різко загострилася.

Отже, можемо зробити такі висновки:

1. Інтеграція кримськотатарського народу в українське суспільство проходить досить успішно, при цьому мовні потреби репатріантів задовольняються не повною мірою, найбільш складні проблеми є в сфері освіти.

2. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Автономної Республіки Крим, органи виконавчої влади всіх рівнів, органи місцевого самоврядування у своїй діяльності зобов'язані суворо виконувати положення Конституції України, законодавчих та нормативних актів, що стосуються мовної сфери. Створювати рівні умови для задоволення освітніх потреб рідною мовою, вивчення її та навчання рідною мовою для представників корінних народів і національних меншин, що проживають в Україні.

3. Для вирішення наявних проблем у мовній сфері слід використовувати наукові розробки та рекомендації численних науково-практичних конференцій, круглих столів за участю міжнародних експертів, досвід європейських і пострадянських держав.

4. Українська мова є державною в країні, російська мова в Автономній Республіці Крим фактично є офіційною. Для відродження та розвитку, відновлення усіх функцій кримськотатарської мови, що втратилися в результаті злочинної депортації і подальшого геноциду, складовою частиною якого була політика лінгвоциду кримськотатарського народу із запереченням самого існування етносу та його мови, треба враховувати те, що кримськотатарська мова мала вже двічі статус державної (в Кримській АРСР 1921–1945 рр. і в 1992–1995 рр.), й надати їй статус однієї з офіційних мов на території Автономної Республіки Крим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Основные тенденции миграции и иммиграции населения в странах Европы и Центральной Азии: проблемы и пути их урегулирования. Материалы международного круглого стола / [за ред. О.В. Бутенко, О.О. Черкез, О.Г. Ларіна]. – Одеса: ТОВ “Елтон”, 2011. – 212 с.
2. *Эмирова А. М.* Учебные словари как инструмент возрождения и развития крымскотатарского языка / А.М. Эмирова // Избранные научные работы. – Симферополь: Крымское гос.уч.-пед. изд-во, 2008. – С. 272–277
3. *Прибыткова И.* Влияние института гражданства на процессы возвращения и обустройства ранее депортированных народов и лиц в Крыму / И. Прибыткова. – Киев: “Компания ВАИТЭ”, 1997. – 204 с.
4. *Габриелян О. А.* Крымские репатрианты: депортация, возвращение и обустройство / О.А. Габриелян, С.А. Ефимов, В.П. Петров. – Симферополь: Издательский Дом “Амена”, 1998. – 340 с.
5. *Червонная С. М.* Тюркский мир юго-восточной Европы. Крым – Северный Кавказ / С. М. Червонная. – Берлин: Институт тюркологии Свободного Берлинского Университета, 2000. – 346 с.
6. Соціальні орієнтири, запити та інтереси кримськотатарської молоді: Аналітичний звіт / О. О. Яременко, О. А. Ганюков, О. В. Бабак, О. М. Балакірева, К. О. Ващенко та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 159 с.

7. Інтеграція кримських татар в українське суспільство: проблеми і перспективи: Аналітичні оцінки Національного інституту стратегічних досліджень / А. Гальчинський, О. Власюк, С. Здіорук та ін. – К.: НІСД, 2004. – 41 с.
8. *Ханья Сиро*. Целиноград, 1979г.: К вопросу о несостоявшейся немецкой автономии в Казахстане. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://src-h/slav/hokudai/ac/jp/publ...0-resnotes.pdf>
9. Депортовані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці. Документи. Факти. Свідчення. (1917–1991) / [упоряд.:Ю.Белуха, О.Власенко]. – К: Муз. Україна, 2004. – 464 с.
10. Декларация Верховного Совета СССР. О признании незаконными и преступными репрессивных актов против народов, подвергшихся насильственному переселению, и обеспечению их прав // Депортовані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці. Документи. Факти. Свідчення. (1917–1991). – К: Муз. Україна, 2004. – С. 415-416.
11. Словари национальностей и языков для кодирования ответов 8 и 9 вопросы переписных листов (о национальности, родном языке и другом языке народов СССР) Всесоюзной переписи населения 1989 г. – М: Государственный комитет СССР по статистике, 1988. – 62 с.

CRIMEAN TATAR PEOPLE INTEGRATION INTO UKRAINIAN SOCIETY: SOCIOCULTURAL AND ETHNOLANGUAGE ASPECTS

R. D. Kurtseitov

*Crimean university of Pedagogics and Engineering,
95035, Simferopol, m. Zhukova str. 27, ap. 52, Ukraine,
kurtseitov@mail.ru*

The article reviews sociocultural and ethnolanguage aspects of Crimean Tatar population into Ukrainian society; the peculiarities of reintegration into Crimean association; consequences of lasting presence influence in the territories of deportation on the language identity; Crimean Tatar language functioning in the educational system of Crimean Autonomous Republic, its condition, ways of existing problems solving.

Key words: deportation, integration, reintegration, Crimean Tatar language, educational system, language functioning, ethnic identity.

ИНТЕГРАЦИЯ КРЫМСКОТАТАРСКОГО НАРОДА В УКРАИНСКОЕ ОБЩЕСТВО: СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ И ЭТНОЯЗЫКОВЫЕ АСПЕКТЫ

Р. Д. Куртсеітов

*Крымский инженерно-педагогический университет,
95035 м. Симферополь, ул. м. Жукова, 27, кв. 52, Украина,
kurtseitov@mail.ru*

В статье рассматриваются социокультурные и этноязыковые аспекты интеграции крымскотатарского народа в украинское общество; особенности реинтеграции в крымское сообщество; влияние последствий длительного нахождения в местах депортации на языковую идентичность; функционирование крымскотатарского языка в системе образования Автономной Республики Крым, его состояние, пути решения существующих проблем.

Ключевые слова: депортация, интеграция, реинтеграция, крымскотатарский язык, система образования, функционирование языка, этническая идентичность.